

## Právní analýza - pohřebné

### Zadání analýzy

Cílem analýzy je zmapování současné legislativy týkající se terminologické nejednotnosti v označování plodu po potratu, plodu po umělém přerušení těhotenství, mrtvorozeného dítěte a dítěte zemřelého po porodu. To vše s ohledem na nárok na pohřebné vyplývající ze zákona o státní sociální podpoře.

### Relevantní právní předpisy

- z. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách
- z. č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví
- z. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- z. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- z. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- z. č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů

### Struktura analýzy

- pohřebné
  - obecné informace
  - podmínky nároku na dávku
  - nezaopatřené dítě
- pojmosloví v současné legislativě
  - porod
  - potrat
  - mrtvě narozené dítě
  - plod po potratu
  - plod po umělém přerušení těhotenství
- právo na pohřbení
- závěr a návrh úpravy současného stavu

## **Pohřebné**

Pohřebné je jednorázová, peněžitá dávka spadající do subsystému sociálního zaopatření, tj. státní sociální podpory. Jedná se o obligatorní dávku, nárok na ni tedy vzniká ze zákona. Dávka je poskytována nezávisle na výši příjmu osoby, která je k ní oprávněna. Výše pohřebného je dlouhodobě neměnná, k roku 2021 se jedná o 5 000 Kč. Pohřebné poskytují krajské pobočky Úřadu práce ČR. Dávka by měla sloužit jako příspěvek na úhradu spojených s vypravením pohřbu.

Pro rozebíranou problematiku je relevantní, že nárok na pohřebné stanovuje dvě podmínky pro výplatu pohřebného. V souladu s první podmínkou nárok vzniká dnem vypravení pohřbu vypravitelem pohřbu (zpravidla ale nikoliv výhradně budou vypravitelem pohřbu rodiče), který vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti. Jako druhou podmínku zákon o státní sociální podpoře stanoví trvalý pobyt nezaopatřeného dítěte na území České republiky. Pokud se jedná o dítě mrtvě narozené, podmínka trvalého pobytu dítěte na území ČR není požadována.

Nezaopatřeným dítětem je dítě do skončení povinné školní docházky, případně i starší dítě, pokud splňuje další podmínky specifikované § 11 zákona o státní sociální podpoře.

## **Pojmosloví v současné legislativě**

Na úvod je třeba říci, že některé pojmy, které se v diskuzi/literatuře běžné používají, nejsou legislativně zakotveny. Jiné pojmy naopak mají svou vlastní legislativní definici. V některých situacích se může stát, že odborná, zejména medicínská literatura používá též pojem s jiným významem, než jaký tomuto pojmu přisuzuje legislativa.

Pro účely této analýzy se jeví jako důležité vyjasnit zejména pojmy porod, potrat, umělé přerušení těhotenství, mrtvě narozené dítě, plod po potratu a plod po umělém přerušení těhotenství.

V medicíně je porodem označován proces vypuzení/vyjmutí plodu z dělohy, za předpokladu, že plod je alespoň jednou ze známek života (křik, přítomnost srdeční akce, pulzace pupečníku, dýchací nebo jakékoli spontánní pohyby). V české právní úpravě tyto vitální znaky nikde definovány nejsou.

Potratem se rozumí ukončení těhotenství v době před porodem. Národní zdravotní informační systém definuje potrat tak, že:

- a) plod neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 22 týdnů, nebo
- b) z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice.

Zákon o zdravotních službách vyčleňuje vedle porodu a potratu umělé přerušování těhotenství. Například § 88 odst. 2 písm. a) zákona o zdravotních službách uvádí, že patologicko-anatomické pitvy se provádějí u žen, které zemřely v souvislosti s „*těhotenství, porodem, potratem, umělým přerušováním těhotenství nebo v šestinedělí*“.

Z medicínského hlediska se jedná o pojem, který lze podřadit pod pojem potrat. V medicínské terminologii je totiž potrat dále dělen na potrat samovolný (spontánní), při kterém dochází k samovolnému vypuzení plodu z dělohy a potrat umělý. Umělý potrat pak zákon o umělém přerušování těhotenství a zákon o zdravotních službách označují za umělé přerušování těhotenství.

Definici mrtvě narozeného dítěte/mrtvorozeného dítěte v české právní úpravě nenajdeme. V souladu s doporučením WHO pro mezinárodní srovnávání byl však v § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách definován plod po potratu. Tím se rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z matčina těla neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g (hmotnost odpovídající zhruba 22. týdnu těhotenství). Pokud hmotnost nelze zjistit, pak se o plod po potratu jedná v případech, kdy je těhotenství kratší než 22 týdnů.

Logickým argumentem *per eliminationem* se pak plod, který nespadá pod definici vymezenou § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách má označovat za mrtvě narozené dítě. Jinými slovy, fetální úmrtí s hmotností do 499 g se považují za potraty a fetální úmrtí s hmotností 500 g a vyšší by se pak měla označovat za mrtvě narozené/mrtvorozené děti. Zákon o zdravotních službách na pojem mrtvě narozené dítě navazuje ve svých dalších ustanoveních, explicitně obsah tohoto pojmu však nestanoví. Zbývá proto využití standardních interpretačních metod práva.

Pouze pro příklad, termín mrtvě narozené dítě najdeme v § 88 odst. 2 písm. c) zákona o zdravotních službách, který stanoví, že patologicko-anatomické pitvy se provádí u „*dětí mrtvě narozených a u dětí zemřelých do 18 let věku*“.

Pokud žena před porodem podstoupí umělé přerušování těhotenství, pak vyňatý/vypuzený plod bude plodem po umělém přerušování těhotenství. To je terminologie, kterou používá jak zákon o zdravotních službách, tak zákon o umělém přerušování těhotenství. Zákon o zdravotních službách jej zmiňuje například v § 88 odst. 2 písm. c), které říká, že patologicko-anatomické pitvy se provádějí u „*plodů z uměle přerušovaných těhotenství provedených z důvodů genetické indikace nebo indikace vrozené vývojové vady plodu*“.

Zajímavostí je, že žádný právní předpis nereflektuje rozlišení případů, kdy k umělému přerušování těhotenství dochází v období do 22. týdne těhotenství a kdy k němu dochází po tomto týdnu. Pokud bychom totiž chtěli zachovat systematiku zákona o zdravotních službách, který rozlišuje

plod po potratu a mrtvě narozené dítě, pak by zřejmě bylo namístě rozlišit také plod po umělém přerušení těhotenství a mrtvě narozené dítě po umělém přerušení těhotenství.

V dostupné literatuře/komentářích k současné právní úpravě nenacházím odůvodnění. Pouze intuitivně přepokládám, že takové rozlišení by mohlo vzbuzovat kontroverze. Alternativně se může jednat pouze o legislativní mezeru. Pro mne osobně nicméně zůstává nevyjasněna otázka, zda plod po umělém přerušení těhotenství, které při genetické indikaci lze provést až do 24. týdnu těhotenství, má být skutečně nadále označován za plod po umělém přerušení těhotenství, když plod po potratu v tomto týdnu těhotenství by byl již označen za mrtvě narozené dítě.

## **Právo na pohřbení**

Od 1. 9. 2017 nabyla účinnosti novela zákona o pohřbnictví, podle něhož je nyní umožněno vydat k pohřbení také plod po potratu a plod po umělém přerušení těhotenství, a to v kategorii „jiné lidské pozůstatky“.

Veřejný ochránce práv ČR, JUDr. Pavel Varvařovský, se již v roce 2013 vyjádřil k této problematice následovně: *„Není žádný rozumný důvod pro to, aby rodiče dětí, které zemřely ještě před porodem, nemohli požádat o vydání svého mrtvě narozeného dítěte za účelem jeho pietního pohřbení dle svého přání. Podle ochránce by právní úprava vydání mrtvě narozeného dítěte, včetně plodu po potratu, za účelem jeho pietního pohřbení měla umožnit.“*

V souladu s jeho vyjádřením současné znění § 2 písm. b) zákona o pohřbnictví stanoví, že jinými lidskými pozůstatky jsou plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit a vždy plod po umělém přerušení těhotenství. Tyto lze vydat k pohřbení postupem podle zákona o pohřbnictví.

V návaznosti na uvedené ustanovení zákona o pohřbnictví pak současné znění § 91 zákona o zdravotních službách stanoví, že *„plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřbnictví, se zpopelňují v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a provozovatelem krematoria.“*

Ze zákona o zdravotních službách a zákona o pohřbnictví tedy jednoznačně vyplývá, že plod po potratu ve smyslu § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách lze vydat k pohřbení. Pokud není vydán k pohřbení, pak se zpopelňuje v krematoriu.

Zajímavostí i v tomto kontextu je, že zvláštní zacházení, které je stanoveno pro plod po potratu, který se v případě nevydání k pohřbení postupem podle zákona o pohřbnictví

zpopelňuje v krematoriu, odděleně od anatomicko-patologického odpadu, se zřejmě nevztahuje na plod po umělém přerušení těhotenství. S plodem po umělém přerušení těhotenství by tedy v souladu se zákonem o zdravotních službách zřejmě mělo být, na rozdíl od plodu po potratu, zacházeno jako s jiným anatomicko-patologickým odpadem a měl by být společně s ním spálen ve spalovně.

I zde si kladu otázku, zda se jedná o záměrné odlišení režimu nakládání s plody po potratu a plody po umělém přerušení těhotenství, nebo zda se jedná pouze o legislativní mezeru.

### **Analyzovaná terminologie v zákoně o státní sociální podpoře**

Po novelizaci zákona o pohřbnictví paradoxně vznikl stav, kdy sice lze pohřbít i plody po potratu a plody po umělém přerušení těhotenství, nicméně dávka sociální podpory osobám vypravujícím pohřeb nenáleží.

Ust. § 47 odst. 3 zákona o státní sociální podpoře uvádí, že podmínka trvalého pobytu na území České republiky se nezjišťuje, jedná-li se o dítě mrtvě narozené. Terminologie tohoto ustanovení koresponduje s terminologií zákona o zdravotních službách a zákona o pohřbnictví, a je zřejmé, že nárok na pohřebné mají rodiče pouze v případě fetálního úmrtí s hmotností plodu nad 500 g, případně jedná-li se o těhotenství delší než 22 týdnů.

Za mrtvě rozené dítě dle stávající terminologie zákona o zdravotních službách nelze označit plod po potratu, ani plod po umělém přerušení těhotenství. Pro extenzivní interpretaci terminologie obsažené v zákoně o státní sociální podpoře nenacházím oporu. Naopak, extenzivní výklad, který by do skupiny „dětí mrtvě narozených“ ve smyslu zákona o státní sociální podpoře zahrnul i plody po potratu nebo plody po umělém přerušení těhotenství by byl zjevně v rozporu s terminologií obsaženou v zákoně o zdravotních službách a zákoně o pohřbnictví. Vzhledem k požadavku na interpretaci právního textu v rámci systematiky jednotlivých právních předpisů a právního řádu jako celku by takový výklad patrně neobstál.

V praxi tak v současné době nastávají případy, kdy v téměř totožných situacích jedni rodiče nárok na pohřebné mají, druzí nemají. Rozdíl je dán odlišnou vahou plodu po potratu, resp. odlišnou délkou těhotenství. Pokud je plod zvážen a hmotnost je stanovena na 502 g, pak se jedná o mrtvě narozené dítě, rodiče mohou vypravit pohřeb a mají nárok na pohřebné. Pokud je stanovena hmotnost 499 g, pak se jedná o plod po potratu, příp. plod po umělém přerušení těhotenství, rodiče mohou vypravit pohřeb, nárok na pohřebné jim však nenáleží.

Osobně pro takové rozlišení nenacházím rozumný důvod a považuji je za nespravedlivé. Dle mého soudu, pokud rodiče mají možnost vypravit pohřeb i plodu po potratu nebo plodu po umělém přerušení těhotenství, tj. stát jim toto právo garantuje explicitním ustanovením v

zákoně o pohřebnictví, pak by bylo jen logické, aby těmto rodičům garantoval také právo na pohřebné.

Vzhledem k tomu, že současný právní stav nelze sanovat extenzivní interpretací zákona, jeví se mi jako jediná možnost legislativní změna zákona o státní sociální podpoře, konkrétně § 47 tak, aby ustanovení terminologicky zahrnovalo nejen dítě, resp. mrtvě narozené dítě, ale rovněž plod po potratu a plod po umělém přerušení těhotenství.

Novelizovaný text § 47 zákona o státní sociální podpoře by pak mohl znít následovně:

„§ 47

### **Podmínky nároku na pohřebné**

*(1) Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb*  
*a) dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo*  
*b) osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte,*  
*jestliže dítě nebo osoba uvedená v písmenu b) měly trvalý pobyt (§ 3) na území České republiky.*

*(2) Splňuje-li podmínky nároku na pohřebné více osob, náleží tato dávka jen jednou, a to osobě, která uplatní nárok na dávku jako první. Nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení podle zvláštního právního předpisu.*

*(3) Podmínka trvalého pobytu a bydliště podle § 3 se nezjišťuje pro nárok na pohřebné, jestliže jde o dítě mrtvě narozené.*

*(4) Nárok na pohřebné má rovněž osoba, která vypravila pohřeb plodu po potratu nebo plodu po umělém přerušení těhotenství postupem podle zvláštního právního předpisu."*

Zvláštním právním předpisem, na který by § 47 odst. 4 zákona o státní sociální podpoře odkazoval by byl zákon o pohřebnictví zakotvující jednak definici jiných lidských pozůstatků zahrnujících jak plody po potratu, tak plody po umělém přerušení těhotenství, jednak právo osoby stanovené § 114 odst. 1 občanského zákoníku požádat poskytovatele zdravotních služeb o vydání jiných lidských pozůstatků k pohřbení.

Praha, 1. 3. 2022

JUDr. Barbora Steinlauf, advokátka